

11. German court rejects access to euthanasia medication. DW. (2022). [German Court Rejects Access to Euthanasia Medication. DW]. Available at: <https://www.dw.com/en/german-court-rejects-access-to-euthanasia-medication/a-60639440>.
12. Suicide Act 1961. Chapter 60 9 and 10 Eliz 2. [Suicide Act 1961. Chapter 60 9 and 10 Eliz 2]. Available at: <https://www.legislation.gov.uk/cy/ukpga/Eliz2/9-10/60>.
13. Assisted Dying Bill [HL]. House of Lords Library. UK Parliament. Published Friday. (2021). [Assisted Dying Bill [HL]. House of Lords Library. UK Parliament. Published Friday]. Available at: <https://lordslibrary.parliament.uk/assisted-dying-bill-hl/>.
14. Assisted Dying Bill [HL]. Private Members' Bill (Starting in the House of Lords). Originated in the House of Lords, Session 2021-22. (2022). [Assisted Dying Pain Schlsch. Called membrane pain (starting in The House of Lords). Originated other The House of Lords, Seson 2021-22]. Available at: <https://bills.parliament.uk/bills/2875>.
15. The countries where euthanasia is legal. The Week. (2021). [The Countries WHERE EUTANASIA IS LEGAL. The Week]. Available at: https://www.theweek.co.uk/102978/countries-where-euthanasia-is-legal?ppcddm=true&gclid=CjwKCAjw-IWkBhBTEiwA2exyOzsAmniQiPYTd20JEMG6_b467WEFNdDUNJjBDHtQvLzNU9vFmxnCRoCY1sQAvD_Bw.

Abstract

Pavlenko T. Legalization of euthanasia and physician-assisted suicide: the experience of European countries.

The article emphasizes that the natural and inalienable human right is the right to life. Therefore, a person has the right to worthy death. The experience of European countries legalizing euthanasia and physician-assisted suicide is being researched. It is concluded that nowadays, in European countries, there are severe ongoing disputes on the opportunity of fixing euthanasia and physician-assisted suicide on the legislative level. The experience of countries that, in one way or another, legalized euthanasia and/or physician-assisted suicide, is analyzed. To date, legislation in four countries in Europe provides for the possibility for lethally ill people who experience unbearable suffering to pass away by euthanasia and/or physician-assisted suicide under certain circumstances. It is such countries as the Netherlands, Belgium, Luxembourg, and Spain. In particular, the experience of countries that have extended (Belgium) or are planning to extend (the Netherlands) the rule for euthanasia is analyzed, including the opportunity for doctors to assist in case of carrying out euthanasia for fatally ill children in the age ranging from 1 to 12 years. The experience of Switzerland, which is one of the few countries that allow physician-assisted suicide, is researched. Besides, the experience of the countries that are going through legalizing laws that would allow medically assisted suicide under some limited circumstances is being researched. I have experience with Portugal, Austria, and Germany. Particular attention is paid to the study of discussions on legalizing euthanasia in Great Britain and Wales. Besides, "Draft law that allows lethally ill people get provided with special assistance upon a request; and for similar goals". It is concluded that for Ukraine, in the long term, the experience of European countries in fixing the methods and procedures of euthanasia and physician-assisted suicide, as well as security measures to regulate the processes of assisted suicide and euthanasia, might be helpful.

Keywords: the right to life, "the right to worthy death", euthanasia, active euthanasia, passive euthanasia, physician-assisted suicide, legalization, legislation of European countries.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2023 р.

Бібліографічний опис статті:

Павленко Т. А. Легалізація етаназії та самогубства, асистованого лікарем: досвід країн Європи. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2023. № 3. С. 85-90.

Pavlenko T. Legalization of euthanasia and physician-assisted suicide: the experience of European countries. Actual problems of innovative economy and law. 2023. No. 3, pp. 85-90.

УДК 342.731:128; DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2023-3-14>

МИКИТЮК Василь Олександрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри публічного та приватного права Державного біотехнологічного університету,
<https://orcid.org/0000-0002-4744-7403>

МИКИТЮК Світлана Олегівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри суспільно-правових дисциплін і менеджменту освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди,
<https://orcid.org/0000-0002-8620-1887>

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ РЕЛІГІЙНО-КУЛЬТОВИХ УЯВЛЕНЬ РІЗНИХ НАРОДІВ СВІТУ НА СУЧАСНЕ РОЗУМІННЯ ПРАВА НА СМЕРТЬ

Микитюк В. О., Микитюк С. О. Особливості впливу релігійно-культурних уявлень різних народів світу на сучасне розуміння права на смерть.

У статті досліджено одне з найбільш дискусійних питань сучасності про право на смерть шляхом етаназії, а саме, чи має право людина самостійно вирішити, як завершити життя за наявності невиліковної хвороби і тяжких страждань. Доведено, що історичні події певного історичного періоду, пов'язані зі смертю людини

і особливостями її поховання, впливали на сучасне розуміння права на смерть, рівень його сприйняття суспільством на території окремої держави. Тому дослідження впливу релігійно-культурних уявлень розпочато із часів застосування практики ритуальних поховань, а це приблизно 200 тис. років тому у неандертальців. Не мені цікаві релігійно-культурні події відбувалися на території Стародавнього Китаю, Єгипту, Індії, України і свідчать про сприйняття смерті як природного явища, що потребувало проведення ритуальних поховань і створення культу померлих. Відмінність у ставленні до смерті спостерігається в античну епоху, де вважалося, що найкраща смерть – це смерть у рідному домі, в оточенні друзів і родичів, тому її можна спланувати заздалегідь. Недотримання моральним постулатам в період середньовіччя могло бути причиною ритуального самогубства в Японії, а щоб бути готовим до такої дії рекомендувалося медитувати, думати про смерть, і це дозволить померти у потрібний час гідно. Більш глибоко до питання смерті звернулися представники церкви, які повністю заперечили існування права на смерть і можливість вирішувати жити далі чи ні, вважаючи що евтаназія є злочином – вбивством. Отже, сучасне розуміння права на смерть не є окремим правом для кожної людини, воно розглядається як невід'ємна частина права на життя і суттєво відрізняється у різних народів, враховуючи релігійні, моральні, традиційні уявлення. Сучасний технічний, науковий прогрес спричиняє необхідність виділення права на смерть як окремого права людини з переосмисленням суті, досягненням соціального компромісу в остаточному вирішенні неоднозначного питання.

Ключові слова: евтаназія, право на смерть, релігійно-культурні уявлення, ритуальні поховання, культ померлих, ритуальне самогубство.

Постановка проблеми. Права людини є невід'ємною частиною кожного індивіда, а право на життя є найвищою соціальною цінністю. Проте життя кожної людини завершується смертю, тому питання про право вирішити, як завершити власне життя, і чи може людина прийняти це рішення у разі наявності страждань і невиліковної хвороби, є одним із дискусійних питань сучасності.

Питання про існування права на смерть є складним та багатограним. У багатьох правових системах і моральних доктринах поняття «право на смерть» або «право на самосвідомий вибір смерті» може включати різні аспекти: від питання дозволу на активну або пасивну евтаназію до можливості самостійного прийняття рішення про життя або смерть, особливо у складних медичних ситуаціях.

Тож право на життя і право на смерть потребують більш глибокого дослідження та правового вирішення, а саме питання, чи має право людина самостійно приймати рішення про смерть, чи етично позбавляти життя людини на її прохання за умови наявності невиліковної хвороби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання про право на смерть обговорювали не лише юристи, а також медики, філософи, соціологи, історики, про що свідчать численні дослідження у різних напрямках. Так, історичні аспекти ритуальних і поховальних обрядів різних народів містяться в роботах Ларіонової В.К., Матвієнко Л.В., Мовчана М.М., Петречко О. та інших. Деякі проблемні питання формування четвертого покоління прав людини містяться в наукових працях Барабаша О.О., Булеца С.Б, Заборовського В.В., Стойки А.В., Кушніренко О.Г., Сальнікова М.О. та інших. Безпосередньо до питань евтаназії зверталися такі науковці, як: Зеленюк О.В., Кучарська Х.А., Нікітенко Л.О.,

Чеховська І.В., Громовчук М.В., Попелюшко О.А. та інші.

Метою статті є з'ясування особливостей впливу релігійно-культурних уявлень різних народів світу на сучасне розуміння права на смерть.

Виклад основного матеріалу. Четверте покоління прав людини включає розгляд питань, пов'язаних з правами людини у сфері біоетики та медичних наук, включаючи право на життя і право на смерть. Це покоління прав людини розвивається віддзеркаленням сучасних викликів, які стосуються медичної науки, біотехнологій, а також складних ситуацій, пов'язаних з термінальними стадіями хвороб. Право на смерть як важлива складова частина четвертого покоління прав людини охоплює розмірковане відношення до таких аспектів: по-перше, евтаназія як обговорення можливості легалізації активної або пасивної евтаназії, коли медичний фахівець чи інший уповноважений представник може допомогти людині завершити її життя у разі невиліковної хвороби. По-друге, право на відмову від медичного лікування, що включає в себе можливість відмовитися від подальшого медичного втручання в ситуаціях, коли пацієнт знаходиться в стані безнадійної хвороби. По-третє, паліативна допомога і забезпечення пацієнтам на термінальних стадіях хвороби комфорту та підтримки в їх останні дні, зокрема за допомогою паліативного догляду. По-четверте, право природної смерті і забезпечення людям можливості померти від природних причин в старості без несправедливого втручання чи обмежень.

Ці питання становлять суттєву частину розмови про права людини у сфері медицини та біоетики, де сучасна суспільна дискусія розгортається навколо балансу між захистом індивідуальних прав та моральних, етичних і публічних інтересів.

Аналіз сучасного законодавства різних країн світу свідчить, що право на смерть у сучасному суспільстві може бути реалізоване різними способами. Це може бути позбавлення життя пацієнта на прохання батьків, опікунів або з дозволу суду – цей процес відомий як ортаназія. Цей шлях застосовується у випадках, коли особа підключена до спеціальних апаратів і самостійно не може прийняти відповідне рішення. Або лікар може надати пацієнтові летальний препарат, або виписати рецепт на нього – це відомо як асистоване лікарем самогубство, і цей спосіб є найбільш поширеним у практиці. І, нарешті, існує евтаназія, при якій лікар самостійно здійснює невиліковно хворому пацієнту смертельну ін'єкцію [1]. В усіх цих випадках основною підставою є наявність невиліковної хвороби, яка завдає тяжких страждань.

Законодавче закріплення евтаназії в різних країнах світу різняться і може включати різні форми та обмеження. Так, у Нідерландах, Бельгії, Люксембурзі, Канаді, Колумбії, Португалії евтаназія легалізована (у разі наявності у пацієнта невиліковної хвороби, страждань та бажання померти); у Швейцарії дозволено асистоване самогубство (смерть за допомогою введення спеціальних ліків), і, навіть, є капсула для суїциду, яка пройшла юридичну експертизу [2].

Сучасна дискусія щодо питання права на смерть стимулює інтерес до дослідження його історичного минулого та відновлює інтерес до вивчення обрядів поховання та пам'яті про померлих у різних культурах світу. А численні наукові дослідження, пов'язані із релігійно-поховальними культурами, які існували у народів різних історичних періодів, свідчать про їхній вплив на сучасне розуміння права на смерть, рівень сприйняття такого права суспільством і можливості його правового закріплення.

При дослідженні історичного минулого та впливу релігійно-культових уявлень про право на смерть слід розпочати з моменту застосування практики ритуальних поховань, які відбувалися вже 200 тисяч років тому серед неандертальців [3]. Археологи знайшли поховання маляти зі знаряддями праці, і якщо речі були цілеспрямовано покладені в могилу, це свідчить про віру в потойбічне життя. Хоча серед науковців і триває дискусія щодо наявності вірувань у неандертальців [4, с. 56].

У Стародавньому Китаї, ще в інську добу, будували храми для предків, а живі родичі приносили пожертви їхнім душам, щоб уникнути їхнього гніву та неприємностей.

Конфуціанство перетворило культ предків в один із основних обов'язків кожного китайця та загальний стандарт поведінки [5, с. 240]. У Китаї кожний рід мав свій родовий храм предків, присвячений його засновникам. Глави сімей або старші родів виконували обряди жертвоприношення та молитви в цих храмах. Спершу у храмах були розміщені статуетки, що символізували померлих, а пізніше зображення предків замінювалися чорними табличками (чжу) з червоними ієрогліфами. Для занесення душі померлого в табличку чжу проводилися складні обряди та заклинання (які тривали декілька років). Таблички зберігалися в шафах та виймалися лише в особливі дні [5, с. 241]. Таким чином, релігійно-міфологічна система Стародавнього Китаю базувалася на культі предків, в якому китаїці бачили продовження загробного світу через життя та вірували, що душі покійних впливають на живих родичів, і навіть вірили, що померлі можуть одружуватися. На сучасному етапі існування Китаю будь-яка форма евтаназії на його території є забороненою.

У Стародавньому Єгипті існувала віра в життя після смерті, і загробний світ уявляли як більш родючий та щасливий, ніж реальне життя. У потойбічному світі володарем і суддею вважався бог Осіріс, який проводив суд у палаці Двох Істин. Увірувалося, що смерть настає, коли душа покидає тіло, тому збереження тіла померлого мало велике значення, оскільки душа могла повернутися. Фараонів вважали живими богами, вірячи, що вони не вмирають, а лише залишають землю людей, виходять на свій обрій, дотикаються неба та об'єднуються зі своїм творцем. Для фараонів ще за життя будували гробниці (піраміди) та створювали їхні статуї. Ці дані підтверджуються «Текстами пірамід» – записами похоронних обрядів на стінах гробниць, де містились молитви, заклинання та царські заупокійні ритуали [6]. Крім того, у період Нового царства з'явилися «Книги мертвих», які включали ілюстрації та клалися до могили поряд із мумією померлого, вони слугували покійному провідником у потойбічному світі. Сучасне єгипетське суспільство не підтримує жодного вигляду евтаназії.

Поховальний культ на території Стародавньої Індії також мав велике значення. Похорон індусів включав закопування тіла у землю або його спалювання. Від самого виникнення індуїзму (1500 років до н.е.) індійці вірили, що душа має іншу природу, ніж тіло, і продовжує існувати після смерті. Саме тому вони готували їжу для душ померлих та вшановували своїх предків. Індійські

мудреці, об'єднавши ідею переселення душ з законом карми (законом причини і наслідку), розробили теорію перевтілення. Згідно з цією теорією людина буде винагороджена або покарана в наступному житті в залежності від своїх заслуг та провин. Важливо зазначити, що на території сучасної Індії було легалізовано (у 2018 році) пасивну евтаназію – зупинку лікування або відключення від апаратів невиліковно хворого пацієнта або особи, що перебуває в глибокій комі.

Територія України також не є винятком, де перші поховальні комплекси були створені у давні часи, внаслідок виникнення культу предків у прадавніх людей. Облаштування останнього притулку для померлих та проведення складних обрядів було обумовлено подякою душам родоначальників за їхню турботу та піклування. Також сформувалася практика включення жертвоприношень та похоронних речей, які можуть знадобитися у потойбічному житті. Вважається, що метод поховання є однією з характерних рис, що впливає на визначення культурної приналежності до давніх поселень. Найбільш давні поховання на території України пов'язані зі скіфськими курганами, де переважав курганний обряд поховань. Сама форма похоронного обряду варіювалася відповідно до віку, статі, соціального стану та інших факторів померлого [7, с. 79]. Сучасна Україна забороняє будь-який вид евтаназії.

Отже, згадані релігійно-культурні уявлення різних країн свідчать, що у стародавні часи питання прийняття рішення про смерть не було настільки актуальним. Сама смерть розглядалася як природне явище, яке потребувало подальших ритуальних дій, пов'язаних з похованням і віруванням у силу та можливість підтримку померлих родичів наступним поколінням.

Деякі зміни в ставленні до процесу переходу в інший світ спостерігаються в античний період і пов'язані зі стародавніми греками і римлянами, які дбайливо ставилися до поховального ритуалу, віруючи в існування потойбічного світу. Поховальний обряд мав допомогти душі покійного без проблем залишити світ живих і знайти притулок у світі мертвих. Тому найкраща смерть для римлянина – це смерть у рідному домі, в оточенні друзів та родичів. Часто зустрічалися ситуації самостійного позбавлення себе життя, щоб ця подія відбулася за запланованим сценарієм. Це давало вмираючому впевненість у тому, що його тіло буде поховане належним чином. Поховальний ритуал передбачав кремацію або захоронення у землі. Водночас обидва ці

способи захоронення тіла були рівноцінними і позначалися у римлян терміном *funus* [8, с. 68]. Проте у добу Римської Імперії кремація поступово втрачає популярність, і стандартним способом поховання померлих стає захоронення, особливо у Західній частині Римської Імперії під впливом християнства.

Усі римляни були рівними перед смертю; вважалося, що кожен повинен розуміти, що смерть – це подія, яка обов'язково настане, і тому не можна заважати людині померти. У римському суспільстві існувала думка про те, що після смерті душа і тіло гинуть разом, душа згасає у самому тілі. «Боятися смерті так само безглуздо, як боятися старості... Хто не хоче вмирати, той не хотів і жити. Адже життя нам дане за умови смерті, і саме є лише шляхом до неї», - зазначив Сенека [9].

Самі поховальні обряди відзначалися пишністю, де багаті греки та римляни витрачали значні кошти на їх проведення. Могили обкладалися мармуром і нагадували будинки. Проте бідні громадяни Стародавньої Греції та Риму не мали достатньо коштів на поховальні обряди, і їхні могили відрізнялися скромністю [10, с. 155].

Сьогодні Італія є резиденцією римсько-католицької церкви, що чинить значний вплив на біоетику. Однак у 2019 році рішення Конституційного суду Італії встановило, що допомога в самогубстві допустима, якщо пацієнти можуть самі приймати рішення і «відчувають непереборний біль». Вперше в історії італійської медицини на законній підставі у 2022 р. було застосовано метод евтаназії (процедура самогубства з медичною допомогою) щодо чоловіка, який внаслідок паралічу був прикутий до ліжка 12 років.

Моральні аспекти обґрунтування самогубства можна знайти у віруваннях японців. Це пов'язано передусім з основними релігійними ідеями щодо смерті. У багатьох східних релігіях людина протягом усього життя повинна готуватися до смерті, яку часто сприймають як звільнення від страждань. Навіть деякі прагнуть померти. При смерті особи не прийнято плакати, навпаки – радіти (в індуїстській культурі вважається за щастя, коли людина померла і залишила після себе дітей, онуків). Далай-лама Тибету, Тенцзін Г'ятцо, неодноразово говорив, що жодна людина не може уникнути смерті, і з цього приводу не варто хвилюватися. «Для мене смерть подібна до заміни старого одягу, який порветься і зноситься: це смерть оболонки моєї душі, але не кінець сам по собі» [11, с. 2].

Також, на території Японії протягом середньовіччя сформувалася окрема станова

група – самураї, які були доблесними воїнами. Моральна поведінка цих воїнів регламентувалася кодексом «Бусідо», що перекладається як «Шлях воїна». Даний кодекс визначав ставлення самурая до життя і смерті, зокрема зневажання смерті, вірність своєму пану, постійне вдосконалення у бойових мистецтвах, безмежна рішучість, хоробрість та почуття гордості. Справжній духовний сенс «Бусідо» полягав у тому, що єдиний шлях самурая – це смерть. Одним із гідних способів смерті було ритуальне самогубство сепсуку, що більш відоме європейцям як «харакірі». У ситуації «або життя – або смерть» самурай без вагань повинен був обрати смерть. Щоб бути готовим до цього, він повинен був регулярно медитувати і уявляти собі, що вмирає кожен день і кожну хвилину. Таким чином, перед лицем смерті він не сумнівався і відходив із життя гідно [12, с. 3].

На території сучасної Японії евтаназія розглядається як мирна смерть з метою полегшення болю на останній стадії термінальної хвороби. Це відбувається при наявності серйозних фізичних страждань та відсутності перспектив на одужання. Крім того, враховуються страждання оточуючих, які дбають про пацієнта. Слід зазначити, що це питання ще не має чіткого законодавчого вирішення, але існує практика, коли суд втручається у необхідних випадках [13].

Особливим є розуміння смерті у християнстві, де його основні представники глибоко досліджували питання смерті, наголошуючи, що життя і смерть завжди співіснують поруч. Християнство вчить, що справжнім християнином є той, хто покірливий (смирений) перед Богом. За християнською доктриною, віруючі не мають боятися втратити ні фізичні (майно, здоров'я, життя), ані символічні (репутація, повага, статус) цінності. Вони повинні розуміти, що людське життя тимчасове в цьому світі, і ніщо не належить їм. Воля Божа охоплює всі сфери життя. Серцевою надією християн є віра в Бога, оскільки всі важливі цінності християнського життя перебувають поза межами цієї земної екзистенції.

У контексті християнського віровчення негативним є ставлення церкви до самогубства. Самогубцям відмовляється в захороненні згідно з християнськими обрядами. Богослови і нині продовжують активно обговорювати аргументи «за» і «проти» евтаназії. Вони вказують, що «Життя є даром Творця, Бога, і,

отже, людина не має права вирішувати, чи має вона жити, чи ні. Евтаназія представниками католицької церкви розглядається як акт вбивства, на який не може даватися дозвіл з жодною метою» [14]. Віруючі повинні приймати смерть такою, як вона є, у час і спосіб, визначений Абсолютом.

Висновки. Таким чином, право на смерть і право на життя взаємопов'язані концепції, які входять до загального поля зору прав людини. Право на життя означає, що кожна людина має право на захист свого життя і недопущення до нього незаконного завдання шкоди. Це базове право гарантує, що держави та інші суб'єкти не можуть свавільно позбавити життя особи без належного процесу та підстав.

Право на смерть, з іншого боку, стосується ідеї самовизначення та волі особи у питаннях, пов'язаних із її життям. Воно включає право на вільний вибір, зокрема, щодо прийняття рішення про відмову від подальшого продовження життя, особливо в разі невиліковної хвороби або нестерпних страждань.

Водночас, зі стародавніх часів смерть людини вважалася природним явищем, але одночасно була подією незрозумілою, загадковою. Це спонукало до звернення до потойбічних сил, використання складних обрядів під час поховання, покладання особистих речей до могил та здійснення жертвопринесень.

З розвитком більш виразного розуміння ролі особистості у суспільстві, на підґрунті античності, змінювалося ставлення до смерті, яка тепер сприймалася як незмінна реальність, що може бути заздалегідь спланованою.

Азійське суспільство, суттєво відрізняючись від європейського, передбачало можливість вчинення ритуального самогубства у випадку належності до певного стану та порушення постулатів морального кодексу.

Тож, історичні передумови формування сучасного розуміння права на смерть свідчать про значний вплив моральних, релігійних та традиційних норм на сприйняття такого права суспільством. Лише досягнення компромісу між державою і громадянами, з урахуванням соціокультурних особливостей і традицій, зможе подолати застарілі стереотипи та сформувати правову процедуру для прийняття рішень про смерть у разі невиліковної хвороби та невимовних страждань пацієнта.

Література.

1. Беловольченко Г. Право на смерть. Коли в Україні дозволять евтаназію та до чого тут гроші. URL: <https://zaborona.com/pravo-na-smert-koli-v-ukrayini-dozvolyat-evtanaziyu-ta-do-chogo-tut-groshi/>.

2. У Швейцарії визнали законною евтаназію у капсулі для самогубств. URL: <https://www.unian.ua/health/worldnews/u-shveycariji-viznali-zakonnoyu-evtanaziyu-u-kapsuli-dlya-samogubstv-foto-ostanni-novini-11632879.html>.
3. Чи мали неандертальці культуру поховання своїх померлих? Останнє дослідження підтверджує, що так. URL: <https://babel.ua/news/57296-chi-mali-neandertalci-kulturu-pohovannya-svojih-pomerlih-ostannye-doslidzhennya-pidtvrdzhuye-shcho-tak>.
4. **Боєва С.Ю., Бузань В.Ю., Кізлова А.А., Костилюєвої С.О.** Україна в контексті історичного розвитку Європи: підручник для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти всіх спеціальностей. Київ: Арт Економі, 2021. 304 с.
5. **Ларіонова В.К.** Історія національних (етнічних) релігій. Навчальний посібник. Івано-Франківськ: Видавець І.Я.Третяк, 2017. 388 с.
6. Скарбниця культури давнього Єгипту: міфологія, релігія, культури та обряди. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11332/>.
7. **Матвієнко Л.В.** Поховальний обряд у ритуально-культурній практиці населення степового побужжя. *Чорноморський літопис*. 2012. С. 77-88.
8. **Родонезжській А.** Погребальные обряды древних Римлянъ. *Журнал Министерства Народнаго Просвѣщенія*. 1874. Частина CLXXVI. С. 61-92.
9. **Луцій А.С.** Філософія. URL: <https://visionary.management.com.ua/philosophy/lutsij-annej-seneka-lucius-annaeus-seneca/>.
10. **Петречко О.** Уявлення стародавніх римлян про існування душі у потойбічному світі. *Релігія та Соціум*. 2011. № 1(5). С. 153-159.
11. **Мовчан М.М.** Страх і релігія. *Актуальні проблеми філософії і соціології*. №15. 2017. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11751/Movchan%20%20M.%20%20D0%9C..pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
12. **Рябуха Ю.В.** Сеппуку: спонукальні мотиви і історія традиції. *Вісник мариупольського державного університету*. Серія: Філософія, культурологія, соціологія. 2011. С. 1-6.
13. **Булеца С.Б.** Особливості евтаназії в Японії та Південній Кореї. URL: <https://www.researchgate.net/publication>.
14. Про здоров'я тіла та душі: східно-православний вступ до біоетики. URL: <http://kyivpravosl.info/2020/04/14/pro-zdorovya-tila-ta-dushi/>.

References.

1. **Belovol'chenko, H.** Pravo na smert'. Koly v Ukraini dozvoliat' evtanaziiu ta do choho tut hroshi. [The right to die. When will euthanasia be allowed in Ukraine and what is the money for?]. Available at: <https://zaborona.com/pravo-na-smert-koli-v-ukrayini-dozvoliat-evtanaziyu-ta-do-chogo-tut-groshi/>.
2. U Shveycarii vyznaly zakonnoiu evtanaziiu u kapsuli dlia samohubstv. [In Switzerland, euthanasia in a suicide capsule was recognized as legal]. Available at: <https://www.unian.ua/health/worldnews/u-shveycariji-viznali-zakonnoyu-evtanaziyu-u-kapsuli-dlya-samogubstv-foto-ostanni-novini-11632879.html>.
3. Chy maly neandertal'tsi kul'turu pokhovannia svoikh pomerlykh? Ostannie doslidzhennia pidtvrdzhuie, scho tak. U[Did Neanderthals have a culture of burying their dead? The latest research confirms that it is]. Available at: <https://babel.ua/news/57296-chi-mali-neandertalci-kulturu-pohovannya-svojih-pomerlih-ostannye-doslidzhennya-pidtvrdzhuye-shcho-tak>.
4. **Boieva, S.Yu., Buzan', V.Yu., Kizlova, A.A., Kostylevoi, S.O.** (2021). *Ukraina v konteksti istorychnoho rozvytku Yevropy*. [Ukraine in the context of the historical development of Europe]. Art Ekonomi. Kyiv. Ukraine.
5. **Larionova, V.K.** (2017). *Istoriia natsional'nykh (etnichnykh) relihij*. [History of national (ethnic) religions]. Vydavets' I.Ya.Tretiak. Ivano-Frankivs'k. Ukraine.
6. Skarbnytsia kul'tury dav'n'oho Yehyptu: mifolohiia, relihiia, kul'ty ta obriady. [The treasury of the culture of ancient Egypt: mythology, religion, cults and rituals]. Available at: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/11332/>.
7. **Matviienko, L.V.** (2012). «Funeral rite in the ritual and cult practice of the population of the steppe population». *Chornomors'kyj lytopys*. pp. 77-88.
8. **Rodonezhskij, A.** (1874). «Funeral rites of ancient Romans». *Zhurnal' Mynysterstva Narodnaho Prosvѣscheniia*. Part CLXXVI. pp. 61-92.
9. **Lutsij, A.S.** *Filosofiiia*. [Philosophy]. Available at: <https://visionary.management.com.ua/philosophy/lutsij-annej-seneka-lucius-annaeus-seneca/>.
10. **Petrechko, O.** (2011). «The ideas of the ancient Romans about the existence of the soul in the afterlife». *Relihiia ta Sotsium*. № 1(5). pp. 153-159.
11. **Movchan, M.M.** (2017). «Fear and religion». *Aktual'ni problemy filosofii i sotsiolohii*. №15. Available at: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11751/Movchan%20%20M.%20%20D0%9C..pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

12. *Riabukha, Yu.V.* (2011). «Seppuku: motivations and the history of the tradition». *Visnyk mariupol's'koho derzhavnogo universytetu. Seriya: Filosofiia, kul'turolohiia, sotsiolohiia*. pp. 1-6.

13. *Buletsa, S.B.* Osoblyvosti evtanazii v Yaponii ta Pivdennij Korei. [Peculiarities of euthanasia in Japan and South Korea]. Available at: <https://www.researchgate.net/publication>.

14. Pro zdorov'ia tila ta dushi: skhidno-pravoslavnyj vstup do bioetyky. [On the health of the body and soul: an Eastern Orthodox introduction to bioethics]. Available at: <http://kyiv-pravosl.info/2020/04/14/pro-zdorovya-tila-ta-dushi/>.

Abstract

Mykytiuk V., Mykytiuk S. The impact of religious and cultural beliefs of different nations on the contemporary understanding of the right to die.

The article examines one of the most debated issues of our time about the right to die by euthanasia, namely, whether a person has the right to decide how to end life in the presence of an incurable disease and severe suffering. It is proved that the historical events of a particular historical period related to the death of a person and the peculiarities of their burial influenced the modern understanding of the right to death, the level of its perception by society on the territory of a separate state. Therefore, the study of the influence of religious and cult ideas began at the time of the practice of ritual burials, which was approximately 200,000 years ago among Neanderthals. No less attractive religious and cult events took place on the territory of ancient China, Egypt, India, and Ukraine and testify to the perception of death as a natural phenomenon, which required ritual burials and the creation of a cult of the dead. The difference in attitude towards death is observed in the ancient era, where it was believed that the best death is death in one's home, surrounded by friends and relatives so that it can be planned. Non-compliance with moral postulates during the Middle Ages could be the cause of ritual suicide in Japan, and to be ready for such an action, it was recommended to meditate think about death, and this would allow one to die at the right time with dignity. Representatives of the church addressed the issue of death more deeply; they completely denied the existence of the right to die and the possibility of deciding to live on or not, believing that euthanasia was a crime, namely murder. Thus, the modern understanding of the right to die is not a separate right for each person; it is an integral part of the right to life and differs significantly among different peoples, considering religious, moral, and traditional ideas. Modern technical and scientific progress makes it necessary to distinguish the right to death as a separate human right by rethinking the essence, the achievement of a social compromise in the final solution of an ambiguous issue.

Keywords: euthanasia, the right to die, religious and cult ideas, ritual burials, the cult of the dead, ritual suicide.

Стаття надійшла до редакції 02.06.2023 р.

Бібліографічний опис статті:

Микитюк В. О., Микитюк С. О. Особливості впливу релігійно-культових уявлень різних народів світу на сучасне розуміння права на смерть. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2023. № 3. С. 90-96.

Mykytiuk V., Mykytiuk S. The impact of religious and cultural beliefs of different nations on the contemporary understanding of the right to die. *Actual problems of innovative economy and law*. 2023. No. 3, pp. 90-96.

УДК 004.738.5:352-044.922; JEL classification: I20

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2023-3-15>

СЕРДЮК Ольга Іванівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування Полтавського державного аграрного університету, <https://orcid.org/0000-0003-0926-9623>

КАНІВЕЦЬ Дмитро Андрійович, аспірант кафедри публічного управління та адміністрування Полтавського державного аграрного університету, <https://orcid.org/0009-0003-8110-8207>

РОЗВИТОК ЦИФРОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЖИТЕЛІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ЯК СКЛАДОВА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Сердюк О. І., Канівець Д. А. Розвиток цифрових компетентностей жителів територіальних громад як складова цифрової трансформації територіальних громад.

Важливою передумовою вагомих зрушень у напрямі цифрової трансформації територіальних громад України є формування цифрових компетентностей громадян. Метою дослідження стало з'ясування стану цифрової грамотності в Україні, окреслення проблеми розвитку цифрових компетентностей жителів територіальних громад і засобів її вирішення. Визначено, що рівень цифрової грамотності в Україні можна вважати низьким, а рівень цифрової нерівності громадян – високим, зацікавленість мешканців територіальних громад в електронній взаємодії з органами публічної влади – низькою. Цифрова освіта жителів територіальних громад стає функцією бібліотек, водночас реальним є залучення до забезпечення цифрової грамотності недержавних організацій. Комплексним рішенням з розвитку цифрових навичок має стати розроблення, затвердження та реалізація на рівні громад Концепцій розвитку цифрових компетентностей жителів територіальних громад. Узагальнено структуру документа та подано базовий план заходів з реалізації Концепції.